O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

KOMPYUTER ILMLARI VA MUHANDISLIK TEXNOLOGIYALARI

mavzusidagi Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami

2026-yil 25-26-sentabr

(2-qism)

JIZZAX-2026

Kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari. Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali, 2026-yil 25-26-sentabr. 315-bet.

Xalqaro miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), prof. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dots. Alibayev S.X., т.f.f.d.(PhD), dots. Abdumalikov A.A, p.f.f.d.(PhD) Hafizov E.A., f.f.f.d.(PhD) dots., Norbekova B.Sh. p.f.f.d.(PhD) dots. Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dots. Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., t.f.f.d.(PhD) Kuvandikov J.T., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Sharipova S.F., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma’ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm sohasini rivojlantirish an’anaviy boshqaruv usullaridan to‘liq voz kechishni va “Smart turizm” (Aqlli turizm) modeliga o‘tishni taqozo etadi [1, 3].

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, O’zbekistonda turizm sohasini raqamlashtirish samaradorligini oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi:

Yagona milliy turistik Big Data markazini yaratish - Mamlakatga kelayotgan turistlarning xatti-harakatlari, sarf-xarajatlari va qiziqishlarini anonim tarzda tahlil qiluvchi markazlashgan ma’lumotlar bazasini shakllantirish. Bu davlat va xususiy sektorga marketing xarajatlarini to‘g‘ri yo‘naltirish imkonini beradi.

Raqamli infratuzilmani subsidiyalash - Turistik obyektlar joylashgan chekka hududlarda yuqori tezlikdagi internet tarmog’ini tortish va bepul Wi-Fi hududlarini yaratishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan keng foydalanish.

Mahalliy biznesni raqamli platformalarga integratsiya qilish - Kichik mehmonxonalar, oilaviy mehmon uylari va hunarmandlarni xalqaro elektron savdo va band qilish platformalariga (Booking, Agoda, Amazon) ulanishlarini o‘rgatish bo‘yicha bepul qisqa muddatli IT-kurslar tashkil etish.

Virtual turizmni rivojlantirish - O‘zbekistondagi barcha asosiy tarixiy obida va muzeylarning yuqori sifatli (4K/8K) virtual nusxalarini va AR-ilovalarini ishlab chiqish.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar turizm industriyasida shunchaki qo‘shimcha vosita emas, balki yashovchanlik va raqobatbardoshlikning asosiy poydevoridir. Ushbu texnologiyalarni chuqur o‘zlashtirish orqali mamlakat turizm salohiyatini jahon bozoriga kengroq va samaraliroq olib chiqish imkoniyati yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience Through Personalisation of Services. Information and Communication Technologies in Tourism.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PF-6079-son Farmoni.

3. Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments. Electronic Markets, 25(3), 179-188.

4. Jahon Sayyohlik Tashkiloti (UNWTO) yillik hisobotlari va statistik ma’lumotlari. (www.unwto.org)

SUG‘URTA ZAXIRALARINI JOYLASHTIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA MOLIYA BOZORI INSTRUMENTLARINING O‘RNI

Muxtarov Botir Abdusattarovich
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali “Iqtisodiyot va turizm” kafedrasi katta o‘qituvchisi, i.f.n.
To‘g‘izova Malika Soxib qizi

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali
“Iqtisodiyot va turizm” kafedrasi assistenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston sug‘urta kompaniyalari moliyaviy resurslari, xususan, sug‘urta zaxiralarini joylashtirish samaradorligini oshirish masalalari tadqiq etilgan. Milliy sug‘urta bozorining amaldagi “bank-sentrik” investitsiya portfeli qiyosiy tahlil qilinib, inflyatsiya va aktivlar hamda majburiyatlar muddatidagi nomutanosiblik xatarlari yoritilgan. Tadqiqot natijasida sug‘urta zaxiralarini diversifikatsiya qilish, davlat qimmatli qog‘ozlari va korporativ obligatsiyalar orqali portfelni maqbullashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: sug‘urta zaxiralari, investitsiya portfeli, moliya bozori, davlat qimmatli qog‘ozlari (DQQ), korporativ obligatsiyalar, diversifikatsiya, institutsional investor, risk-menejment.

Jahon iqtisodiyotida ro‘y berayotgan tezkor o‘zgarishlar va inflyatsion jarayonlar sug‘urta kompaniyalari oldiga o‘z majburiyatlarini o‘z vaqtida bajarish hamda moliyaviy resurslar qadrini saqlab qolish bo‘yicha yangi talablarni qo‘ymoqda. Sug‘urta zaxiralari shunchaki kutilmagan zararlarni qoplash manbai bo‘lib qolmasdan, balki iqtisodiyotga faol jalb qilinishi lozim bo‘lgan yirik investitsion resurs hisoblanadi. Hozirgi kunda O‘zbekiston moliya bozorida sug‘urta kompaniyalarining institutsional investor sifatidagi ishtiroki hali o‘zining to‘laqonli potensialiga yetgani yo‘q. Zaxiralarning mutlaq katta qismi asosan tijorat banklari depozitlarida saqlanishi ularning daromadlilik darajasini cheklamoqda. Shu sababli, sug‘urta zaxiralarini diversifikatsiya qilish va ularni joylashtirishda davlat qimmatli qog‘ozlari, shuningdek, korporativ obligatsiyalar kabi moliya bozori instrumentlaridan samarali foydalanish mexanizmlarini tadqiq etish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqolaning maqsadi O‘zbekiston sug‘urta bozorida zaxiralarni qimmatli qog‘ozlarga yo‘naltirish holatini tahlil qilish va uni takomillashtirish yuzasidan ilmiy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Zamonaviy moliya fanida sug‘urta kompaniyalarining investitsiya faoliyati, xususan, sug‘urta zaxiralarini moliya bozori instrumentlariga joylashtirish samaradorligini oshirish masalalari turli nazariy va amaliy maktablar tomonidan keng tadqiq etilgan. Bu boradagi mantiqiy va matematik asos amerikalik olim Garri Markovitsning (Harry Markowitz) “Zamonaviy portfel nazariyasi”ga (Modern Portfolio Theory - MPT) borib taqaladi. U aktivlarni turli xil moliya vositalariga diversifikatsiya qilish orqali umumiy xavfni kamaytirish va kutilayotgan daromadni oshirish mexanizmlarini asoslab bergan. Mazkur nazariya sug‘urtachilar nima sababdan mablag‘larni faqat bitta aktivga (masalan, bank depozitlariga) qotirib qo'ymasdan, qimmatli qog‘ozlarga ham taqsimlashi zarurligini tushuntiradi.

Ushbu fundamental nazariyani to‘ldirgan holda, Uilyam Sharp (William Sharpe) o‘zining “Kapital aktivlarini baholash modeli” (CAPM) yordamida moliya bozoridagi tizimli xavflarni va davlat qimmatli qog‘ozlarining “tavakkalchiliksiz aktiv” (risk-free asset) sifatidagi muhim rolini ko‘rsatib bergan. O'z navbatida, iqtisodchi Jeyms Tobin (James Tobin) “Likvidlikka ustunlik berish” (Liquidity

preference) nazariyasida qimmatli qog‘ozlar va naqd pullar o‘rtasidagi tanlovni tahlil qilib, sug‘urta kompaniyalarining doimiy likvidlikni saqlash majburiyatiga ilmiy yechim ko'rsatgan. Sug‘urta investitsiya portfeli doimo majburiyatlar muddati bilan mutanosib bo‘lishi kerakligini britaniyalik aktuar F. Redington (F.M. Redington) o'zining “Immunizatsiya nazariyasi”da (Immunization theory) ta'kidlagan. U foiz stavkalari o‘zgarishidan himoyalanish uchun investitsiya qilingan aktivlar (obligatsiyalar) va sug‘urta majburiyatlarining duratsiyasini (duration) tenglashtirishni taklif etgan.

Xalqaro iqtisodchilar J. Devid Kamminz (J. David Cummins) va Richard Fillips (Richard Phillips) tadqiqotlarida ALM (Asset-Liability Management) tizimi sug‘urta barqarorligi asosi ekanligi, xususan, uzoq muddatli hayot sug‘urtasi zaxiralarini uzoq muddatli davlat va korporativ obligatsiyalar bilan ta’minlash shartligi ilmiy asoslangan. Sug‘urta kompaniyalarining iqtisodiyotdagi moliyaviy vositachilik roli R. Goldsmit (Raymond Goldsmith) hamda E. Shou (Edward Shaw) tomonidan o‘rganilib, ular sug‘urta institutlarini tarqoq jamg‘armalarni qimmatli qog‘ozlar bozori orqali real sektorga yo‘naltiruvchi yirik “katalizator” sifatida baholaganlar. Moliya tahlilchisi F. Fabotssi (Frank J. Fabozzi) hamda Yevropada joriy etilgan Solvency II direktivasi (Y. Shoyb va boshqalar) doirasida kapitalga bosimni kamaytirish uchun barqaror daromad keltiruvchi (fixed-income) va xavf darajasi past bo'lgan davlat obligatsiyalariga sarmoya kiritish regulyativ zarurat ekanligi ilgari suriladi.

Rivojlangan moliya bozorlaridan farqli o'laroq, MDH olimlari (V. Shaxov, Y. Spletyuxov) va milliy iqtisodchilarimiz tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda o‘tish iqtisodiyoti mamlakatlarida sug‘urta zaxiralarini investitsiya qilishdagi o‘ziga xos to‘siqlar tahlil qilingan. Xususan, moliya bozorida sifatli, yuqori daromadli qimmatli qog‘ozlar taklifining cheklanganligi (fond bozorining sayozligi) hamda O‘zbekiston moliyaviy tizimining asosan banklarga tobe ekanligi oqibatida sug‘urta kompaniyalarining tijorat banklari depozitlariga qaram bo'lib qolgani (bank-sentrik model) dolzarb muammo sifatida ko'tarilgan. Qolaversa, depozit stavkalarining doim ham real inflyatsiya darajasini to‘liq qoplamasligi holatlari mahalliy sug'urtachilar uchun zaxiralar qadrini saqlab qolishda qo'shimcha inflyatsion xatarlarni yuzaga keltirmoqda.

O‘zbekiston sug‘urta kompaniyalari investitsion portfelining o‘rtacha tarkibiy taqsimoti[3]

Investitsiya yo‘nalishi	**Portfeldagi o‘rtacha ulushi**	**Asosiy maqsadi**	**Likvidlik darajasi**
Tijorat banklari depozitlari	70% - 75%	Kafolatlangan foiz daromadi olish va joriy to‘lovlarni tezkor qoplash	Yuqori
Qimmatli qog‘ozlar (DQQ, aksiyalar, obligatsiyalar)	15% - 20%	Kapitalni diversifikatsiya qilish, uzoq muddatli zaxiralarni joylashtirish	O‘rta / Past (bozor kotirovkasiga qarab)

[3] Muallif tomonidan tayyorlandi

Ko‘chmas mulk va boshqa aktivlar	5% - 10%	Inflyatsiyadan jismoniy himoyalanish, uzoq muddatli kapital o‘sishi	Juda past

O‘zbekistonda sug‘urta zaxiralarini qimmatli qog‘ozlar bozoriga integratsiya qilish hamda inflyatsiya sharoitida optimal portfelni shakllantirish amaliyoti yetarlicha o‘rganilmagan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, milliy sug‘urta bozori hamon kuchli “bank-sentrik” xususiyatni saqlab qolmoqda. Sug‘urta kompaniyalari yirik institutsional investor bo‘lishiga qaramay, ularning portfeli asosan tijorat banklariga qaram bo‘lib qolgan.

Xulosa va Takliflar: Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston sug‘urta bozorida zaxiralarni investitsiya qilish hamon “bank-sentrik” (bankka yo‘naltirilgan) model doirasida qolmoqda. Mablag‘larning mutlaq katta qismi bank depozitlarida saqlanishi qisqa muddatli likvidlikni ta’minlasa-da, uzoq muddatli inflyatsion xatarlardan himoya qilolmaydi va aktivlar hamda majburiyatlar (ALM) o‘rtasida nomutanosiblikni keltirib chiqaradi. Qimmatli qog‘ozlar bozoridagi sust ishtirok sug‘urta kompaniyalarining yirik institutsional investor sifatidagi rolini cheklamoqda.

Ushbu muammolarni hal etish, investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish va zaxiralar samaradorligini oshirish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Me’yoriy talablarni qimmatli qog‘ozlarga moslashtirish: NAPP tomonidan jami sug‘urta zaxiralarining ma’lum bir minimal qismini (masalan, 15-20 foizini) majburiy ravishda davlat qimmatli qog‘ozlarida (DQQ) saqlash talabini joriy etish. Bu sug‘urtachilarning to‘lov qobiliyatini mustahkamlab, davlat byudjeti uchun arzon qarz manbasini yaratadi.

2. Inflyatsiyaga bog‘langan DQQlarni joriy etish: Uzoq muddatli inflyatsiya xataridan (xususan, hayot sug‘urtasida) himoyalanish maqsadida Moliya vazirligi tomonidan foiz daromadi rasmiy inflyatsiya darajasiga indeksatsiyalangan (inflation-linked bonds) obligatsiyalarni muomalaga chiqarish.

3. Korporativ obligatsiyalar uchun soliq rag‘batlari: Korporativ obligatsiyalarni bank depozitlariga nisbatan raqobatbardosh qilish uchun ulardan olinadigan foiz daromadlarini ma’lum muddatga (3-5 yil) foyda solig‘idan ozod qilish yoki stavkasini pasaytirish mexanizmini joriy etish.

4. ALM modellarini raqamlashtirish (InsurTech): Risk-menejmentni xalqaro Solvency II standartlariga moslashtirish, sug‘urta shartnomasi va investitsiya vositasi muddatlarini avtomatik muvofiqlashtiruvchi (duration matching) sun’iy intellektga asoslangan dasturlarni amaliyotga tatbiq etish.

5. Ishonchli boshqaruvni (Asset Management) rivojlantirish: Kichik va o‘rta kompaniyalarda kadrlar yetishmovchiligini inobatga olib, sug‘urta zaxiralarini maxsus litsenziyaga ega professional boshqaruvchi kompaniyalarga ishonchli boshqaruvga berish amaliyotini kengaytirish va rag‘batlantirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2021-yil 23-noyabrdagi "Sug‘urta faoliyati to‘g‘risida"gi O‘RQ-730-sonli Qonuni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 2-sentabrdagi "Kapital bozorini rivojlantirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-291-sonli Qarori.

3. Cummins, J. D., & Phillips, R. D. (2005). Estimating the Cost of Equity Capital for Property-Liability Insurers. *Journal of Risk and Insurance*, 72(3), 441-478.

4. Muxtarov B.SUG‘URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY RESURSLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RISK-MENEJMENTI MEXANIZMINI TASHKIL ETISH //Scientific practical conference. – 2025. – T. 1. – №. 1. – C. 207-209.

5. Burkhanov A. U., Yadgarov A. A., Tugizova M. S. Forecast scenarios of the development of agricultural insurance in Uzbekistan based on econometric models against the background of climate change. – 2024.

6. Shennayev X.M. (2019). *Sug‘urta ishi*. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. Toshkent: "Iqtisodiyot-Moliya", 412 b.

7. Xo‘jayev R., & Jo‘rayev A. (2022). O‘zbekistonda sug‘urta zaxiralarini shakllantirish va ulardan moliya bozorida samarali foydalanish yo‘nalishlari. *Moliya va bank ishi* jurnali, 4-son, 34-41 b.

8. O‘zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (NAPP). Sug‘urta bozori sharhlari (2023-2025 yillar). Elektron manba: www.napp.uz

9. "Toshkent" Respublika fond birjasi (UZSE) rasmiy ma'lumotlari. Elektron manba: www.uzse.uz

O‘ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARINING XALQARO BOZORDAGI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO‘NALISHLARI

Usmonova Vasila Botirovna
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali “Iqtisodiyot va turizm” kafedrasi katta o‘qituvchisi, i.f.f.d. (Phd)

Annotatsiya. Mazkur tezisda O‘zbekistonda turizm xizmatlarining xalqaro bozordagi raqobatbardoshligi, uning hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Xorijiy turistlar oqimining o‘sishi, turizm xizmatlari eksportining xizmatlar eksportidagi ulushi, xalqaro turizm indekslaridagi o‘rin hamda mavjud raqobat ustunliklari baholanadi. Shuningdek, xizmatlar sifatini oshirish, transport va turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni keng qo‘llash, turistik mahsulotlarni diversifikatsiya qilish, marketingni kuchaytirish va malakali kadrlar tayyorlash bo‘yicha ustuvor yo‘nalishlar asoslanadi.

Kalit so‘zlar: turizm, turizm xizmatlari, xalqaro turizm bozori, raqobatbardoshlik, turizm eksporti, turistik mahsulot, xizmat sifati, turizm infratuzilmasi, raqamli turizm, turistik marketing.

Jahon iqtisodiyotida turizm xizmatlar sohasi tarkibidagi eng dinamik yo‘nalishlardan biri bo‘lib, uning rivojlanishi mehmonxona xo‘jaligi, transport,